

EDUSKUNTAVAALIEN SUHTEELLISUUS: Yhteenvedo puolueiden ja maakuntien liittojen ym. lausunnoista

1. Oikeusministeriön muistio 10.6.2002

Oikeusministeriössä laadittiin keväällä 2002 muistio eduskuntavaalien suhteellisuuden parantamisesta. Muistio perustui kesäkuussa 2001 mietintönsä luovuttaneen vaalitoimikunta 2000:n mietintöön (KM 2001:6). Muistiota käsiteltiin hallituksen iltakoulussa 15.5.2002 ja se esiteltiin myös opposition edustajille 10.6.2002.

Muistiossa esitellään neljä mallia, joilla eduskuntavaalien suhteellisuutta voitaisiin parantaa:

- **Malli A:** Vaalipiirirajoja muutettaisiin siten, että Uudenmaan vaalipiiri jaettaisiin kahtia ja Etelä-Savon, Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan vaalipiirit (tai vain kaksi ensin mainittua) yhdistettäisiin;
- **Malli B:** Kahdesta vierekkäisestä vaalipiiristä muodostettaisiin tarvittaessa vaaliyhtymiä. Ehdokasasettelu ja äänestäminen tapahtuisivat vaaliyhtymissä edelleen vaalipiirikohtaisesti, mutta vaalin tulos laskettaisiin vaaliyhtymäkohtaisesti. Mallista esitettiin kolme vaihtoehtoa: B.1, jossa vaalipiirissä/vaaliyhtymässä olisi vähintään 20 edustajanpaikkaa, B.2, jossa vaalipiirissä/vaaliyhtymässä olisi vähintään 15 edustajanpaikkaa ja B.3, jossa vaalipiirissä/vaaliyhtymässä olisi vähintään 10 edustajanpaikkaa;
- **Malli C:** Mallien A ja B yhdistelmä: Muodostettaisiin valtakunnalliset vaaliyhtymät mallin A mukaisella vaalipiirijaolla; sekä
- **Malli D:** Muodostettaisiin seitsemän suurvaalipiiriä.

Muistiossa ehdotettiin myös vaaliliittojen kieltämistä, lähinnä malleihin B.1, B.2, C ja D liittyen, koska niissä vaalipiirien tai vaaliyhtymien piilevät äänikynnykset laskisivat ja tasoittuisivat toisiinsa nähden oleellisesti nykyisestä.

2. Lausuntopyyntö ja saadut lausunnot

Oikeusministeriö pyysi 17.6.2002 muistiosta lausuntoja puoluekisteriin merkityiltä puolueilta (15), maakuntien liitoilta (19), Suomen Kuntaliitolta ja Suomen Sitoutumattomat r.y.:ltä. Määräpäivään (31.8.2002) mennessä saatiin 33 lausuntoa. Lisäksi saatiin Itä-Suomen neuvottelukunnan, Kokoomuksen, RKP:n ja Vasemmistoliiton eduskuntaryhmien sekä vaalitoimikunta 2000:n puheenjohtaja, hallintoneuvos Lauri Tarastin kannanotot. Lausunnot ovat tämän muistion liitteinä. Lausuntoa eivät antaneet puolueista Kirjava ”Puolue”, Eläkeläiset Kansan Asialla ja Vaihtoehtoväki.

3. Puolueiden lausunnot

Seuraavassa esitetään tiivistelmät puolueiden lausunnoista. Esitysjärjestys on puolerekisterissä oleva järjestys.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP): Vaalipiirijako on historiallisesti osoittautunut hyvin toimivaksi. Vaaliyhtymämalli on äänestäjän kannalta nykyjärjestelmää vaikeaselkoisempi ja siksi kaikissa tapauksissa poissuljettu. Vaalipiirirajojen tarkastelu on sen sijaan mahdollista, mikäli se katsotaan alueiden itsensä näkökulmasta tarkoituksenmukaiseksi. Vaaliliitot tulee vaalijärjestelmän selkeyden vuoksi kaikissa tapauksissa kieltää.

Suomen Keskusta (KESK): Pakottavaa tarvetta vaalijärjestelmän muuttamiselle ei ole. Nykyinen järjestelmä on selkeä ja turvaa sekä alueellisen edustavuuden että suurten vaalipiirien kohdalla pientenkin mielipidesuuntien mahdollisuuden saada paikkoja eduskunnassa. Myös eduskuntavaalijärjestelmän tulee tukea maakuntiin nojaavaa alueiden kehittämistä, eikä Itä-Suomen vaalipiirien yhdistäminen ole tämän vuoksi hyväksyttävää. Jos hallitus kuitenkin ryhtyisi toimenpiteisiin piilevän äänikynnysen tasoittamiseksi maan eri osissa, tarjoaa malli B.1 parhaan lähtökohdan jatkovalmistelulle.

Kansallinen Kokoomus (KOK): Vaalijärjestelmän muuttaminen edellyttää laajaa poliittista yhteisymmärrystä. Useat muistion vaihtoehdot edellyttäisivät perustuslain muuttamista, eivätkä ne siksi ole toteutettavissa välittömästi. Ehdotuksista on toteutettavissa vuoden 2007 eduskuntavaaleja silmällä pitäen vain Uudenmaan vaalipiirin jakaminen kahtia. Sen sijaan Itä-Suomen vaalipiirien yhdistämiseen Kokoomus suhtautuu varauksellisesti, koska suurvaalipiiri rikkoisi alueiden välisen toiminnallisen yhteyden ja vakiintuneet yhteistyömuodot sekä vaikeuttaisi vaalityötä. Keskustelun jatkaminen vaalijärjestelmän laajemmasta uudistamisesta on kuitenkin tarpeellista. Mallista riippumatta vaaliliitot tulisi kieltää poliittista järjestelmää ja suhteellisuuden toteutumista hämärtävinä ja äänestäjän kannalta vaikeaselkoisina. Kokoomuksen eduskuntaryhmä oli omassa lausunnossaan samoilla linjoilla, mutta lisäsi, että pitkällä tähtäimellä toimiva ratkaisu voisi olla koko maan kattava vaalialue- tai vaaliyhtymämalli.

Ruotsalainen Kansanpuolue (RKP): Piilevää äänikynnystä tulisi pyrkiä alentamaan ja tasoittamaan mahdollisimman yksinkertaisin keinoin ja siten, että äänestäjän yhteys ehdokkasiin säilyy riittävän läheisenä. Malleilla B.1 ja B.2 voidaan parhaiten alentaa piilevää äänikynnystä ja säilyttää vaalit lähellä äänestäjää. Mahdollisuus vaaliliittoihin tulisi säilyttää. Puolueen eduskuntaryhmän kannanotto on samansisältöinen.

Suomen Kristillisdemokraatit (KD): Kaikki muistion mallit parantaisivat suhteellisuuden toteutumista. Kuitenkin Uudenmaan vaalipiirin jakaminen kahtia yksittäisenä toimenpiteenä heikentäisi suhteellisuuden toteutumista, mitä puolue ei pidä hyvänä. Parhaimmat vaihtoehdot ovat mallit B.1 ja C. Mallin B.1 aluejakoon ehdotetaan kuitenkin joitakin tarkennuksia. Ratkaisuja tulisi kiirehtiä siten, että uusi järjestelmä olisi voimassa jo vuoden 2007 eduskuntavaaleissa. Jos uudistukset turvaavat suhteellisuuden toteutumisen vaaleissa, voidaan vaaliliitot kieltää eduskuntavaaleissa.

Vihreä liitto (VIHR): Piilevän äänikynnyksen tulisi olla yleensä noin 5 % ja vaalipiirien välisen vaihteluvälin noin 3-7 %, jolloin muistion mallit B.1, B.2 ja C voisivat tulla kysymykseen uudistuksen lähtökohdana. Toisaalta malleja A ja D ei vastusteta, mutta niiden toteuttamismahdollisuuksiin suhtaudutaan epäilevästi. Myös vihreät toivovat, että asia tulisi eduskunnan käsittelyyn jo tämän vaalikauden aikana ja voimaan vuoden 2007 eduskuntavaaleissa. Vaaliliittojen kieltäminen sopisi hyvin kokonaisuuteen, jos piilevä äänikynnys saataisiin noin 5 %:n tasolle.

Vasemmistoliitto (VAS): Paras vaihtoehto on vaaliyhtymäjärjestelmä ja sen muunnelmista malli B.1. Mallin vahvuutena on se, että ehdokasasettelussa, vaalikampanjoinnissa ja äänestämässä voitaisiin edelleen noudattaa nykyistä, äänestäjille tuttua vaalipiirijakoa. Vaaliyhtymäjaon yksityiskohtia tulisi kuitenkin vielä pohtia. Koska piilevä äänikynnys alentuisi vaaliyhtymämallissa merkittävästi, vaaliliittokiello olisi perusteltu. Puolueen eduskuntaryhmän kannanotto on samansisältöinen.

Perussuomalaiset (PS): Suhteellisuuden epäkohtia voidaan lieventää parhaiten suurentamalla ja yhdistämällä vaalipiirejä. Siksi PS vastustaa Uudenmaan vaalipiirin jakamista. Ainoa kelvollinen malli on malli D (suurvaalipiirit). Vaaliyhtymämallit ovat kelvottomia sekasotkuja, jotka johtavat vaalijärjestelmän monimutkaistumiseen. Puolue ei hyväksy vaaliliittokielloa ja päinvastoin ehdottaa, että puolueiden ja valitsijayhdistysten vaaliliitotkin tulisi sallia.

Rauhan ja Sosialismin puolesta – Kommunistinen työväenpuolue (KTP): Jatkovalmistelun lähtökohdaksi tulisi ottaa tasauspaikkajärjestelmä (189 vaalipiiripaikkaa ja 10 tasauspaikkaa). Muistiossa esitettyihin malleihin puolue ei ota kantaa. Vaaliliittoja ei saa kieltää.

Suomen Kommunistinen Puolue (SKP): Jatkotyön lähtökohta tulisi olla sellainen tasauspaikkajärjestelmä, jolla turvataan suhteellisuuden toteuttaminen myös niiden puolueiden ja valitsijayhdistysten osalta, joiden kannatus edellyttäisi edustusta, mutta jotka eivät sitä nykyisessä järjestelmässä saa. Muistiossa esitetyistä malleista pidetään parhaana, eräin varauksin, mallia D, koska siinä piilevät äänikynnykset olisivat alhaisimmat. Toinen vaihtoehto olisi malli C. Kummassakin vaihtoehdossa puolue vastustaa äänikynnysten asettamista ja vaaliliittojen kieltämistä.

Vapaan Suomen Liitto (VSL): Vaalipiirit tulisi muuttaa äänestäjien lukumäärän osalta samansuuruisiksi, jolloin malli D (suurvaalipiirit) on malleista onnistunein. Parhaiten suhteellisuus kuitenkin toteutuisi siten, että paikkajaon perusteena olisi puolueen/ryhmän koko maassa saama äänimäärä.

Liberaalit (LIB): Mikään muistiossa esitetyistä malleista ei oleellisesti paranna suhteellisuuden toteutumista. Parhaimpana puolue pitää mallia D, mutta sen heikkoutena on alueellisen edustavuuden lisääntyvä arvaamattomuus. Liberaalit vaativat vaalijärjestelmän perusteellista uudistamista demokraattisemmaksi ja äänestäjien mielipidettä paremmin kunnioittavaksi ja esittävät siirtoäänijärjestelmän käyttöönottamista. Vaaliliittojen kieltämistä ei missään tapauksessa kannateta.

Yhteenveto puolueiden kannoista:

	A (Uusim. kahtia)	A (Itä-S:n vp.)	B.1 (Vaaliyht., 20 ed.)	B.2 (Vaaliyht., 15 ed.)	B.3 (Vaaliyht., 10 ed.)	C (Vaaliyht., valtak.)	D (Suur- vp:t)	Vaaliliitto- kielto
SDP	Ehkä	Ehkä	Ei	Ei	Ei	Ei		Jaa
KESK		Ei	Ehkä					
KOK	Jaa	Ei						Jaa
RKP			Jaa	Jaa				Ei
KD	Ei		Jaa			Jaa		Jaa (jos)
VIHR			Jaa	Jaa		Jaa		Jaa (jos)
VAS			Jaa					Jaa (jos)
PS	Ei		Ei	Ei	Ei	Ei	Jaa	Ei
KTP								Ei
SKP						Ehkä	Jaa	Ei
VSL						Ei	Jaa	
LIB							Ehkä	Ei

4. Maakuntien liittojen lausunnot

Seuraavassa esitetään tiivistelmät maakuntien liittojen näkemyksistä valtioneuvoston päätöksen 26.2.1997/147 mukaisessa järjestyksessä.

Uudenmaan liitto: Nykyistä vaalipiirijakoa ei tule muuttaa. Jos kuitenkin Uusimaa päätetään jakaa itäiseen ja läntiseen vaalipiiriin, tulee Nurmijärvi siirtää itäiseen vaalipiiriin.

Varsinais-Suomen liitto: Nykyinen vaalijärjestelmä toimii maakunnassa moitteettomasti, eikä muistiossa esitettyihin uudistuksiin ole tarvetta. Vaaliyhtymämalli mutkistaisi vaalijärjestelmää ja vaalipiirien suurentaminen etäännyttäisi kansanedustajia äänestäjistään. Jos kaikesta huolimatta vaaliyhtymämallia kuitenkin viedään eteenpäin, olisi perusteltua muodostaa Varsinais-Suomen ja Satakunnan vaaliyhtymä.

Itä-Uudenmaan liitto: Esitetyt mallit eivät korjaa riittävästi nykytilanteen ongelmia. Selkein ratkaisu olisi, että Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen muodostaisivat oman vaalipiirinsä ja että Itä-Uudenmaan maakunta muodostasi oman vaalipiirinsä, mutta olisi vaaliyhtymässä muun Uudenmaan vaalipiirin kanssa. Toinen vaihtoehto olisi, että pääkaupunkiseudun vaalipiiriin lisäksi muu Uudenmaan maakunta jaetaan kahdeksi vaalipiiriksi.

Satakuntaliitto: Satakunnan vaalipiirin säilyminen jatkossakin on tärkeää. Vastustaa jyrkästi suurvaalipiirejä, koska ne merkitsisivät käytännössä, että suurin osa edustajista valittaisiin suurista asutuskeskuksista.

Hämeen liitto: Kannattaa lähinnä vaihtoehtoa A (vaalipiirijaon tarkistaminen). Kansalaisten kannalta vaikeasti mielletäviä vaaliyhtymiä ei tulisi ottaa käyttöön. Jos Uudenmaan vaalipiiri jaetaan kahtia, Hyvinkään kaupungin asemaa tulisi pohtia.

Päijät-Hämeen liitto: Paras lähtökohta uudistukselle olisi nykyinen maakuntapohjainen vaalipiirijako. Mallit A ja B.3 olisivat parhaat vaihtoehdot, koska molemmissa säilyisi nykyinen Hämeen vaalipiiri. Huomauttaa kuitenkin, ettei vaalipiirien suurentaminen olisi kuitenkaan omiaan lisäämään luottamusta demokraattiseen päätöksentekoon.

Pirkanmaan liitto: Järjestelmän uudistamisen tulee perustua maakuntapohjaisiin vaalipiireihin. Pirkanmaan vaalipiiri on riittävän suuruinen uudistamisen tavoitteiden kannalta. Jos suhteellisuuden parantamiseksi on kuitenkin tarpeen muodostaa laajempia vaalialueita, tulisi lähtökohdaksi ottaa ns. suuralueet, joista yksi on Länsi-Suomen Allianssi (Pirkanmaan, Etelä-Pohjanmaan, Keski-Suomen, Pohjanmaan ja Satakunnan maakunnat).

Kymenlaakson liitto: Nykytila vaalipiirirajoissa tulee säilyttää.

Etelä-Karjalan liitto: Järjestelmän mahdollinen muuttaminen tulisi tapahtua riittävän kansantajuisesti ja kaikki muistion mallit täyttävät tämän vaatimuksen. Alle 10 edustajan vaalipiirit tulisi yhdistää naapurivaalipiireihin tai muodostaa vaaliyhtymiä. Kymen vaalipiirin nimi ehdotetaan muutettavaksi Kaakkois-Suomen vaalipiiriksi.

Etelä-Savon liitto: Kannattaa malli C:n käyttöönottoa, kuitenkin ilman Itä-Suomen vaalipiirien yhdistämistä. Suurvaalipiirijärjestelmä ja vaalipiirien yhdistäminen vähentäisivät kansalaisten demokraattista päätöksentekojärjestelmää kohtaan tuntemaa luottamusta.

Pohjois-Savon liitto: Uudistuksen tulee pohjautua maakuntapohjaisiin vaalipiireihin. Paras vaihtoehto on vaaliyhtymämalli C, kuitenkin niin, että nykyiset Itä-Suomen kolme vaalipiiriä säilyisivät. Kun vaaliyhtymät ulotetaan koko maahan, vaaliliitot käyvät tarpeettomiksi. Alueellista edustavuutta lisättäisiin myös siten, että määrättäisiin vaalipiireihin kaksi tai useampia peruspaikkoja ja jaettaisiin loput paikat vaalipiirien kesken kuten nykyisinkin.

Pohjois-Karjalan liitto: Suhteellisuuden parantaminen toteutuu parhaiten mallin B.1 mukaan.

Keski-Suomen liitto: Paras vaihtoehto Keski-Suomen vaalipiirin osalta on nykytila. Jos uusia aluejakoja on välttämätöntä harkita, tulisi muutoksia tehdä lähinnä niillä alueilla, joissa ongelmat ovat suurimmat. Liittoutumien pohjaksi tulisi ottaa maakuntien vakiintunut yhteistoiminta, jolloin Länsi-Suomen Allianssin maakunnat (Etelä-Pohjanmaa, Keski-Suomi, Pirkanmaa, Pohjanmaa ja Satakunta) voisivat muodostaa vaaliyhtymän.

Etelä-Pohjanmaan liitto: Vaasan vaalipiiri tulisi säilyttää nykyisellään. Mikäli uusia aluejakoja on välttämätön toteuttaa, voisivat Länsi-Suomen maakuntien (Etelä-Pohjanmaa, Keski-Suomi, Pirkanmaa, Pohjanmaa ja Satakunta) muodostaa vaaliyhtymän. Vaaliliitot tulisi kieltää.

Pohjanmaan liitto: Vaasan vaalipiiri on nykyisellään toimiva kokonaisuus eikä vaalipiiriin muuttamiseen ole perusteita. Jos vaaliyhtymäjärjestelmä halutaan ottaa käyttöön, liitto varaa itselleen oikeuden ottaa asiaan erikseen kantaa.

Keski-Pohjanmaan liitto: Vaalipiirien yhdistäminen ei ole realistista eikä alueiden edun mukaista. Vaaliyhtymäjärjestelmä vaikuttaa kuitenkin järkevältä ja lisäselvityksiä ja vaihtoehtoisia laskelmia vaativalta.

Pohjois-Pohjanmaan liitto: Järkevää ei ole, että pinta-alaltaan yli puolta Suomea edustavat Oulun ja Lapin läänit olisivat yhtenä vaalipiirinä. Vaaliyhtymämalli taas hämärtää kansalaisten ymmärtämystä paikkajaon muodostumiseen. Nykytila on tässä tilanteessa paras vaihtoehto.

Kainuun liitto: Kainuun kuulumisen edelleen Oulun vaalipiiriin on perusteltua. Suhteellisuutta parannettaisiin ottamalla käyttöön väestöpohjaltaan kohtuullisen suuria vaalialueita, joihin Pohjois-Suomessa kuuluisivat Oulun ja Lapin vaalipiirit.

Lapin liitto: Vaalipiirirajojen tarkistukseen ei tule Lapin osalta ryhtyä. Vaaliyhtymät näyttäytyisivät äänestäjille etäisinä ja voisivat vaikuttaa äänestysaktiivisuuteen laskevasti. Vaaliyhtymien toimivuudesta tarvittaisiin tutkimustietoa. Paras esitetystä malleista olisi B.1. Vähäväkisille maakunnille tulisi turvata hyvä poliittinen vaikuttavuus.

Itä-Suomen neuvottelukunta (Etelä-Savon, Pohjois-Savon, Kainuun, Pohjois-Karjalan ja Etelä-Karjalan maakuntahallitusten edustajat): Maakuntakohtaiset vaalipiirit tulisi säilyttää ja vaalialuejärjestelmää kehittää. Vaaliliitot tulisivat silloin tarpeettomiksi.

Yhteenveto maakuntaliittojen kannoista:

	A (Uusim. Kahtia)	A (Itä-S:n vp.)	B.1 (Vaaliyht., 20 ed.)	B.2 (Vaaliyht., 15 ed.)	B.3 (Vaaliyht., 10 ed.)	C (Vaaliyht, valtak.)	D (Suur- vp:t)	Vaaliliitto- kielto
UUSIMAA	Ei?							
VARSIN			Ei?					
ITÄ-UUS	Ehkä		Ehkä					
SATAK							Ei	
HÄME	Jaa	Jaa	Ei	Ei	Ei	Ei		
P-HÄME	Jaa				Jaa			
PIRKANM						Ehkä		
KYMLKS	Ei?	Ei?						
E-KARJ		Jaa?	Jaa?	Jaa?	Jaa?			
E-SAVO	Ei	Ei				Jaa	Ei	
P-SAVO						Jaa		Jaa
P-KARJ			Jaa					
K-SUOMI						Ehkä		
E-POHJM						Ehkä		Jaa

POHJM								
K-POHJM		Ei	Ehkä	Ehkä	Ehkä		Ei	
P-POHJM			Ei	Ei	Ei	Ei	Ei	
KAINUU			Jaa?					
LAPPI			Ehkä?					
ISN		Ei	Ehkä					

5. Muut lausunnot

Suomen Kuntaliitto: Ennen kaikkea poliittisten puolueiden asiana on ottaa kantaa suhteellisuuden parantamisen keinoihin. Maakuntien liittojen näkemykset tulisi kuitenkin ottaa huomioon, koska vaalipiirirajat ovat maakuntapohjaisia.

Suomen Sitoutumattomat ry: Muistiossa esitetyt mallit parantavat jossain määrin suhteellisuutta. Parhaat vaihtoehdot ovat B.1, C ja D. Uudenmaan vaalipiirin jakoa ei kannateta. Vaaliliitot tulee sallia ja ulottaa koskemaan myös valitsijajyhdistyksiä. Vaalirenkaat tulisi ottaa käyttöön.

Lauri Tarasti: Kannatti jo vaalitoimikunta 2000:ssa vaalialuejärjestelmää (josta muistiossa käytetään nimitystä vaaliyhtymäjärjestelmä) ja on sillä kannalla edelleenkin. Paras vaihtoehto on malli B.1, mutta muutkin muunnelmät ovat mahdollisia. Maakuntien mielipiteille tulisi antaa painoa. Vaaliliittojen kieltämisellä poistettaisiin eräs suhteellisuutta häiritsevä tekijä, mutta samaan tulokseen päästäisiin myös jakamalla vaaliliiton sisällä paikat vaaliliittopuolueiden - ei henkilökohtaisten - äänimäärien mukaan. Vaaliliittojen kieltäminen vain eduskuntavaaleissa johtaisi vaalien yhdenmukaisuuden heikkenemiseen.